

POLITECHNIKA
GDAŃSKA

MICHAŁ WODTKE

HYDRODYNAMICZNE
ŁOŻYSKA WZDŁUŻNE
Z WARSTWĄ ŚLIZGOWĄ Z PEEK

GDAŃSK 2017

PRZEWODNICZĄCY KOMITETU REDAKCYJNEGO
WYDAWNICTWA POLITECHNIKI GDAŃSKIEJ

Janusz T. Cieśliński

REDAKTOR PUBLIKACJI NAUKOWYCH

Michał Szydłowski

REDAKTOR SERII

Krzysztof J. Kaliński

RECENZENCI

Jarosław Sęp

Wojciech Wieleba

REDAKCJA JĘZYKOWA

Agnieszka Frankiewicz

PROJEKT OKŁADKI

Jolanta Cieślawska

Wydano za zgodą
Rektora Politechniki Gdańskiej

Oferta wydawnicza Politechniki Gdańskiej jest dostępna pod adresem
www.pg.edu.pl/wydawnictwo/katalog
zamówienia prosimy kierować na adres wydaw@pg.gda.pl

Utwór nie może być powielany i rozpowszechniany, w jakiegokolwiek formie
i w jakiegokolwiek sposób, bez pisemnej zgody wydawcy

© Copyright by Wydawnictwo Politechniki Gdańskiej, Gdańsk 2017

ISBN 978-83-7348-696-6

WYDAWNICTWO POLITECHNIKI GDAŃSKIEJ

Wydanie I. Ark. wyd. 16,5, ark. druku 13,5, 161/962

Druk i oprawa: Volumina.pl Daniel Krzanowski
ul. Księcia Witolda 7-9, 71-063 Szczecin, tel. 91 812 09 08

SPIS TREŚCI

WYKAZ WAŻNIEJSZYCH OZNACZEŃ I SKRÓTÓW	5
WSTĘP	7
1. HYDRODYNAMICZNE ŁOŻYSKA WZDŁUŻNE Z POLIMEROWĄ WARSTWĄ ŚLIZGOWĄ – STAN WIEDZY	11
1.1. Rys historyczny	11
1.2. Materiały stosowane na łożyska z wahliwymi segmentami	13
1.2.1. Babbitt (biały metal)	16
1.2.2. PTFE (politetrafluoroetylen)	19
1.2.3. PEEK (polieteroeteroketon)	22
1.2.4. Porównanie materiałów stosowanych na warstwy ślizgowe łożysk	24
1.2.5. Wpływ warunków pracy na opory tarcia par ciernych polimer–metal ...	27
1.3. Połączenie polimerowej warstwy ślizgowej z segmentem łożyska	31
1.3.1. Rodzaje połączeń	31
1.3.2. Wytrzymałość połączenia	34
1.4. Badania teoretyczne łożysk	35
1.4.1. Zjawiska i procesy towarzyszące działaniu łożyska	35
1.4.2. Rozwój badań łożysk wzdluznych	37
1.4.3. Problemy badań	41
1.4.4. Aktualnie rozwijane metody badań teoretycznych	48
1.4.5. Wyniki badań teoretycznych łożysk z polimerową warstwą ślizgową ...	51
1.5. Badania doświadczalne łożysk	62
1.5.1. Problemy badań doświadczalnych	63
1.5.2. Wyniki badań doświadczalnych łożysk z pokryciem polimerowym	66
1.5.3. Doświadczenia eksploatacji	77
1.6. Podsumowanie stanu wiedzy	82
1.6.1. Wady i zalety łożysk z polimerową warstwą ślizgową	83
1.6.2. Materiały warstw ślizgowych	84
1.6.3. Wnioski z przeglądu wyników badań teoretycznych i doświadczalnych	85
2. PROBLEMATYKA BADAWCZA. CEL I ZAKRES PRACY	88
3. BADANIA TEORETYCZNE	90
3.1. Model teoretyczny łożyska wzdluznego	90
3.2. Ocena wybranych parametrów materiałowych pokrycia	97
3.2.1. Moduł sztywności wzdluznej pokrycia segmentu w funkcji temperatury	97
3.2.2. Przewodność cieplna pokrycia segmentu	103

3.3. Wyniki analiz TEHD łożyska wzdłużnego	110
3.3.1. Wpływ prędkości obrotowej	111
3.3.2. Wpływ nacisków średnich w łożysku	125
3.4. Rozkład nacisków na powierzchni ślizgowej łożyska	137
3.5. Podsumowanie wyników badań teoretycznych	144
4. BADANIA DOŚWIADCZALNE	151
4.1. Obiekt badań	151
4.2. Stanowisko badawcze łożysk wzdłużnych SON	153
4.3. Monitorowane parametry pracy łożyska	157
4.3.1. Obciążenie łożyska i prędkość obrotowa tarczy wału	157
4.3.2. Parametry oleju smarującego	157
4.3.3. Czujniki przemieszczeń – pochylenie segmentu	158
4.3.4. Moment tarcia w łożysku	159
4.3.5. Temperatura tarczy oporowej	160
4.3.6. Temperatura powierzchni ślizgowej i segmentów	161
4.4. Problemy pomiaru temperatury powierzchni ślizgowej	162
4.5. Wyniki badań doświadczalnych	167
4.5.1. Badania w stanach ustalonych – wpływ prędkości	168
4.5.2. Badania w stanach ustalonych – wpływ nacisków średnich	173
4.5.3. Krzywe Stribeck-Hersey	177
4.5.4. Wybiegi łożyska pod obciążeniem	180
4.6. Podsumowanie wyników badań doświadczalnych	187
5. WNIOSKI KOŃCOWE I PODSUMOWANIE	191
5.1. Wnioski praktyczne	194
5.2. Wnioski dotyczące dalszych badań	195
BIBLIOGRAFIA	197
Streszczenie w języku polskim	215
Streszczenie w języku angielskim	216

WYKAZ WAŻNIEJSZYCH OZNACZEŃ I SKRÓTÓW

Oznaczenia

B	–	długość obwodowa segmentu [mm]
c	–	ciepło właściwe materiału segmentu / polimeru [J/kg K]
c_p	–	ciepło właściwe oleju [J/kg K]
d_{sr}	–	średnia średnica łożyska [mm]
E	–	moduł sztywności wzdłużnej (Younga) [MPa, GPa]
F	–	obciążenie łożyska [N, kN]
g	–	grubość segmentu [mm]
h	–	grubość filmu smarnego [μm]
h_{in}, h_{out}	–	grubość filmu na wlocie / wylocie [μm]
h_{min}	–	grubość minimalna filmu [μm]
h_c	–	współczynnik przejmowania ciepła oleju ze ścian segmentu [$\text{W}/\text{m}^2\text{K}$]
h_p	–	współczynnik przejmowania ciepła powietrza z bocznych walcowych powierzchni próbek w pomiarze przewodności cieplnej polimeru [$\text{W}/\text{m}^2\text{K}$]
h_s	–	współczynnik wymiany ciepła przez styk [W/mK]
i	–	liczba segmentów łożyska [–]
k	–	współczynnik przenoszenia ciepłego oleju [–]
L	–	długość promieniowa segmentu [mm]
M_T	–	moment tarcia w łożysku badanym [Nm]
n	–	prędkość obrotowa [obr/min]
N_T	–	straty mocy łożyska [kW]
P	–	siła ściskająca [N]
p	–	ciśnienie w filmie smarnym [MPa]
p_c	–	naciski stykowe [MPa]
p_{max}	–	ciśnienie maksymalne filmu [MPa]
p_{sr}	–	naciski średnie [MPa]
q	–	gęstość strumienia ciepła [W/m^2]
Q	–	strumień ciepła [W]
Q_{wlot}^*, Q_c^*	–	wydatek oleju na wlocie segmentu lub modelu płynowego FSI, wydatek całkowity łożyska [l/min]
R, Θ , z	–	współrzędne: promieniowa, kątowa oraz osiowa w walcowym układzie współrzędnych [m]
R_{in}	–	wewnętrzny promień łożyska [mm]
R_{out}	–	zewewnętrzny promień łożyska [mm]
R_{sr}	–	średni promień łożyska [mm]
T	–	temperatura [$^{\circ}\text{C}$]
T_a	–	temperatura odniesienia (temperatura oleju w korpusie łożyska) [$^{\circ}\text{C}$]

T_{in} / T_{out}	– temperatura filmu na wlocie / wylocie [°C]
T_{max}	– temperatura maksymalna powierzchni ślizgowej segmentu / tarczy [°C]
T_s	– temperatura oleju zasilającego łożysko [°C]
T_{seg}	– temperatura ścianki segmentu [°C]
T_{splyw}	– temperatura oleju na wylocie z głowicy łożyska / wylocie modelu FSI [°C]
v, v_{sr}	– prędkość ślizgania, średnia prędkość ślizgania [m/s]
α	– współczynnik rozszerzalności liniowej [1/K]
β	– kąt segmentu względem krawędzi wlotowej [°]
β_z	– zakres kątowy segmentu [°]
η	– lepkość dynamiczna oleju [Pa s]
λ, λ_{seg}	– współczynnik przewodzenia ciepła, dla materiału segmentu [W/mK]
λ_m	– współczynnik przewodzenia ciepła próbki miedzianej [W/mK]
λ_o	– współczynnik przewodzenia ciepła oleju [W/mK]
λ_p	– współczynnik przewodzenia ciepła pokrycia segmentu [W/mK]
λ_s	– współczynnik przewodzenia ciepła stali [W/mK]
μ	– współczynnik tarcia [–]
ν	– liczba Poissona [–]
ρ	– gęstość [kg/m ³]
ρ_p	– gęstość oleju [kg/m ³]
ω	– prędkość kątowa [rad/s]

Skróty

CFD	– obliczeniowa mechanika płynów (<i>Computational Fluid Dynamics</i>)
EW	– elektrownia wodna
FSI	– metoda obliczeniowa do opisu wzajemnego oddziaływania płynu i struktury (<i>Fluid Structure Interaction</i>)
FVM	– metoda objętości skończonych (<i>Finite Volume Method</i>)
MES	– metoda elementów skończonych
PEEK	– polieteroeteroketon
PTFE	– politetrafluoroetylen
TEHD	– model termoelelastohydrodynamiczny
THD	– model termohydrodynamiczny

WSTĘP

Łożyska hydrodynamiczne są elementami maszyn powszechnie stosowanymi w technice. W praktyce w tego rodzaju łożyskach do przeniesienia obciążenia z części ruchomych na korpus urządzenia wykorzystywany jest najczęściej efekt tzw. klina smarnego, który powstaje w wyniku wciągania smaru (oleju lub innego środka smarnego, np. wody) do zwężającej się w kierunku ślizgania szczeliny, która rozdziela współpracujące powierzchnie elementów. Przy zapewnieniu odpowiedniej różnicy prędkości stycznej powierzchni, wskutek przepływu smaru w zbieżnej szczelinie smarnej, powstaje ciśnienie hydrodynamiczne zdolne do przeniesienia obciążenia zewnętrznego z wirujących elementów maszyn na korpus urządzenia.

Poprawnie zastosowane i eksploatowane łożyska hydrodynamiczne wykazują doskonałe właściwości w szerokim zakresie działania. Do ich najważniejszych zalet, w porównaniu z innymi rodzajami łożysk, należy zaliczyć: przenoszenie obciążeń pomiędzy współpracującymi elementami w warunkach tarcia płynnego, co gwarantuje zminimalizowanie zużycia oraz strat tarcia; wysoką niezawodność i obciążalność; znaczną sztywność węzłów łożyskowych czy też stosunkowo prostą konstrukcję. Głównymi wadami łożysk hydrodynamicznych są: ograniczona nośność łożysk w stanach przejściowych, takich jak rozruchy i wybiegi maszyny; konieczność precyzyjnej obróbki elementów, a także stosunkowo niska maksymalna temperatura działania, ograniczona odpornością termiczną smaru oraz elementów łożyska.

Wraz z rozwojem techniki łożyska hydrodynamiczne są stosowane w coraz bardziej wymagających warunkach działania, zwiększonych obciążeniach, prędkości oraz temperatury. Dodatkowym wymogiem stawianym węzłom łożyskowym jest wysoka niezawodność, ponieważ w wielu maszynach są one elementami krytycznymi, których awaria może powodować poważne konsekwencje techniczne, ekonomiczne czy też dotyczące bezpieczeństwa użytkowników. Równocześnie, mimo prac badawczych nad innymi ciekawymi odmianami łożysk, np. magnetycznymi [190, 200] czy wykorzystującymi zjawisko lewitacji akustycznej [197, 198], do tej pory nie udało się opracować rozwiązania, które mogłoby na szeroką skalę zastąpić łożyska hydrodynamiczne.

Badania prowadzone obecnie na świecie przez ośrodki naukowe i producentów skupiają się na sposobach powiększenia zakresu bezpiecznej eksploatacji łożysk hydrodynamicznych. Można wyróżnić dwa podstawowe nurty rozwoju: pierwszy – związany ze zmianami konstrukcji węzłów łożyskowych i drugi – związany ze stosowaniem nowych materiałów oraz pokryw elementów. Między innymi prowadzi się intensywne badania wpływu modyfikacji geometrii powierzchni ślizgowej łożyska na jego właściwości eksploatacyjne, np. w postaci mikrowgłębień [67, 93] lub rowków [191, 192]. Rozwijają się nowe konstrukcje podparć segmentów, szczególnie w dużych łożyskach wzdłużnych z wahliwymi segmentami, w celu skuteczniejszego wyrównania obciążenia, np. system membran wypełnionych olejem, umieszczonych pod segmentami łożyskowymi [219]. Wprowadzane są systemy aktywnego smarowania (*Actively-Lubricated Bearings*) zmieniające właściwości dynamiczne węzłów łożyskowych [185, 186]. Powierzchnie ślizgowe łożysk pokrywa się powłokami, np. powłoką węglowo-diaamentową (*Diamond Like Carbon, DLC*) [105, 223, 224], w celu

zmniejszenia strat mocy oraz zwiększenia odporności łożysk na zużycie w warunkach tarcia mieszanego. Stosuje się również alternatywne materiały do wykonania elementów łożysk, takie jak np. ceramika [200], lub pokryć powierzchni elementów, np. brąz [1] lub polimery, w celu uzyskania warstwy ślizgowej o odpowiednich właściwościach i odporności na czynniki działające w filmie olejowym.

Od początku lat 80. ubiegłego wieku w Katedrze Konstrukcji Maszyn i Pojazdów (wcześniej Katedra Konstrukcji i Eksploatacji Maszyn) Politechniki Gdańskiej prowadzone są także prace badawcze oraz rozwojowe łożysk hydrodynamicznych. Badania te dotyczyły wielu aspektów i problemów eksploatacji oraz rozwoju łożysk hydrodynamicznych różnych odmian i typów, m.in. łożysk ceramicznych [149], wzdłużnych łożysk z podatną płytą ślizgową [148, 218] oraz łożysk poprzecznych smarowanych wodą [146]. Autor niniejszej monografii od momentu rozpoczęcia swojej działalności naukowej w 2002 roku uczestniczył w licznych pracach badawczych (doświadczalnych i teoretycznych), projektowych i eksploatacyjnych, dotyczących głównie hydrodynamicznych łożysk wzdłużnych z wahliwymi segmentami. W ramach projektu badawczego KBN [248], realizowanego w latach 2007–2010 pod kierownictwem autora na Wydziale Mechanicznym Politechniki Gdańskiej, rozpoczęto również badania hydrodynamicznych łożysk wzdłużnych z polimerową warstwą ślizgową, prowadzone do dnia dzisiejszego.

Łożyska hydrodynamiczne z pokryciem powierzchni ślizgowej warstwą polimeru są interesującą alternatywą dla łożysk z pokryciem w postaci warstwy tzw. stopu łożyskowego (wysokocynowy stop ołowiowy, tzw. babbitt lub biały metal), który jest najczęściej spotykanym rozwiązaniem. Doświadczenia eksploatacyjne w zakresie stosowania tych łożysk wskazują na ich bardzo korzystne cechy. Mimo to nie znalazły one dotąd szerokiego zastosowania. Przyczyn tego należy się doszukiwać w braku wystarczającej wiedzy na temat ich działania, konserwatyźmie użytkowników i niechęci do wprowadzania zmian, a także w około dwukrotnie wyższych kosztach produkcji i zakupu łożysk z pokryciem polimerowym.

Genezą niniejszej monografii były doświadczenia autora zebrane przy okazji realizacji projektu badawczego finansowanego ze środków KBN nr N502 4579 33 pt. *Badania hydrodynamicznych łożysk wzdłużnych z polimerową warstwą ślizgową*. Zaprezentowane w dalszej części wyniki są rozwinięciem wcześniejszych prac w tym obszarze. Zdecydowana ich większość nie była wcześniej publikowana.

Monografia stanowi podsumowanie aktualnego stanu wiedzy dotyczącej hydrodynamicznych łożysk wzdłużnych z polimerową warstwą ślizgową oraz zawiera wyniki oryginalnych badań autora nad tym zagadnieniem. Rozważania zawężono do łożysk wzdłużnych z wahliwymi segmentami, które ze względu na swoje korzystne cechy stanowią znaczną większość wszystkich aplikacji. Na pracę składa się pięć rozdziałów. Pierwszy rozdział zawiera omówienie aktualnego stanu wiedzy w dziedzinie hydrodynamicznych łożysk wzdłużnych z polimerową warstwą ślizgową. W rozdziale drugim zdefiniowano cel opracowania oraz jego zakres. W trzecim rozdziale zaprezentowano wyniki badań teoretycznych nad hydrodynamicznymi łożyskami wzdłużnymi z polimerową warstwą ślizgową. Uzyskane wyniki analiz porównano także z rezultatami uzyskanymi dla łożyska z pokryciem warstwy ślizgowej białym metalem. W początkowej części tego rozdziału opisano wyniki przeprowadzonych przez autora badań materiałowych polimerowego pokrycia segmentów, których

---

celem było uzyskanie wiarygodnych danych do przeprowadzonych analiz obliczeniowych. W kolejnym rozdziale przedstawiono wyniki badań doświadczalnych łożyska testowego z pokryciem PEEK, które posłużyły do weryfikacji poprawności badań teoretycznych. Rozdział uzupełniono, podobnie jak rozdział wcześniejszy, o wyniki badań doświadczalnych łożyska z pokryciem białym metalem. W tej części monografii opisano również rezultaty porównawczych badań doświadczalnych łożysk w warunkach tarcia mieszanego oraz zatrzymań pod obciążeniem. W ostatnim rozdziale podsumowano uzyskane wyniki, sformułowano wnioski oraz wskazano potencjalne kierunki dalszych badań.